

א. דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד [בדבר שאינו סותר לכלל] – לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא. כיצד – והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה, וטמאתו עליו, ונכרתה... והלא שלמים בכלל כל הקדשים היו וכבר ידענו עונש האוכל קדשים בטומאה, ולמה יצאו? – להקיש אליהם ולומר לך מה שלמים מיוחדים קדשי מזבח, אף כל קדשי מזבח, יצאו קדשי בדק הבית שהאוכלם אינו בכרת.

א. בדוגמא האמורה לא יצאו שלמים ללמד על עצמם כלום אלא על הכלל כולו, ויש לפעמים שיצא הדבר מן הכלל ללמד על עצמו וגם על הכלל כולו – ע' בפסחים קכ (עפ"י ריטב"א; שו"ת רשב"ש תצב).

ב. דבר שיצא מן הכלל ללמד על הכלל כולו, אפילו יש להשיב על הלימוד – אין משיבים כשם שאין משיבים על ההקש ועל גזרה שוה (תוס' יומא מ:).

ב. דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר החדש, אי אתה יכול להחזירו לכללו [בכל שאר דיניו] עד שיחזירו הכתוב בפירושו. כיצד – לפי שיצא אשם מצורע מכלל אשמות לידון בדבר החדש, ליתן דמו על הבהונות, יכול לא יהא טעון מתן דמים ואימורים לגבי מזבח, תלמוד לומר כי כחטאת האשם הוא – מה חטאת טעונה מתן דמים ואימורים לגבי מזבח, אף אשם.

א. התוס' כתבו שאין נקרא 'דבר החדש' אלא אם הוא מנוגד לכלל, אבל אם יצא להוסיף הלכה [כגון חטאת מצורע שטעונה נסכים שלא כשאר חטאות] – אינו 'דבר החדש'. ויש מי שכתב שדבר זה שנוי במחלוקת תלמודו עם ברייתא דתורת כהנים (ע' קרן אורה זבחים מט). ויש שכתבו שדבר שהוא חדש לגמרי, שאינו קיים בשאר מקומות, נחשב 'דבר החדש' גם אם אינו סותר לכלל, ואף התוס' מודים בכך (ע' צאן קדשים שפת אמת ומרומי שדה זבחים מט; חדושי ר' עזריאל; אגרות משה יו"ד ח"ג צו, א).

ב. נחלקו החכמים (בזבחים מט) בדבר שיצא לידון בדבר החדש ולא החזירו הכתוב אל הכלל, האם אפשר ללמוד ממנו אל הכלל [דברים אחרים, אך לא ללמוד ממנו אותו דבר חדש שיצא לידון בו. רש"י תוס' ועוד], ורק ללמוד מן הכלל אליו אי אפשר, או שמא אין להשוותו אל הכלל בשום צד.

ג. מבואר בסוגיא שאשת אח יצאה מכלל העריות לידון בדבר החדש שהתירה הכתוב ליבם, ואף על פי כן היה אפשר ללמוד במה מצינו שאר עריות ממנה, אלא שיש להשיב ולחלק ביניהם (וכן הוכיחו התוס' ביומא מ:).

והרמב"ן בפירושו דברי הראב"ד כתב: דוקא ללמד ממנו אל הכלל אפשר [כשאין להשיב], אבל אין ללמוד מן הכלל אליו במה מצינו.

ושאר ראשונים פרשו בדעת הראב"ד שהיוצא לידון בדבר החדש אין ללמוד ממנו [את הדבר שיצא לידון בו] במה מצינו לכלל כולו, ונידון דיין אינו דומה ליוצא לידון בדבר החדש [אם משום שאין העריות נחשבות ככלל אחד אלא כפרטים (ריטב"א ומאירי), אם משום שאי אפשר ליבם ללא אשת אח, לכך אינו נחשב כדבר שיצא מהכלל לידון בדבר החדש. עפ"י רבנו יונה; נמוקי יוסף].

דפים ז – ח

- יא. א. מצורע שחל שמיני שלו בערב פסח וראה קרי – מה דינו?
 ב. מה ענינו של הכלל 'הואיל ואישתרי אישתרי', מתי הוא אמור והאם הוא מוסכם על דעת הכל?

א. מצורע שחל שמיני שלו בערב הפסח ועדיין הוא מחוסר כפורים, וראה קרי בו ביום – טובל לקריו ונכנס להר הבית ועומד בשער ניקנור כדי ליתן דם האשם על בהונותיו כשאר מצורעים, כדי שיוכל לאכול פסחו לערב. ואף על פי שטבול-יום נאסר להכנס למחנה לוייה – זה נכנס, מוטב יבא 'עשה' שיש בו כרת (= פסח) וידחה עשה שאין בו כרת. רבי יוחנן אמר אף עשה אין בו אלא גזרה מדרבנן שאסרו לטבול-יום ליכנס לעזרת נשים.

נחלקו הראשונים (ע' תוס' וש"ר כאן ובזבחים לב ובפסחים צב וניזיר מד) האם רבי יוחנן בא לפרש דברי התנא או חולק עליו. עוד בדיני כניסת טבול למחנה לוייה – ע' בזבחים לא-לב.

אפילו לדעת האומר ביאה במקצת שמה ביאה (עולא בשם ריש לקיש. זבחים לב) – מותר. והלא מכניס בהונותיו לעזרה, וטבול יום אסור לבוא למחנה שכינה באיסור כרת? – הואיל והותר לצרעתו הותר לקריו. ומבואר בסוגיא שזה אמור רק כשנראה שעה אחת להיכנס ולהביא קרבן, אבל בלאו הכי, כגון שראה קרי בלילה שמיני שעדיין לא יצא לשעה שהותרה הכניסה – לא הותר לו ביום שמיני להיכנס.

ב. לדברי עולא (בבאור הברייתא), במקום שהתירה תורה איסור מסוים לצורך כלשהו, גם אם התוסף במקרה איסור אחר, הותר גם הוא – שהואיל והותר הותר. כגון מצורע שראה קרי ביום שמיני שלו, כשם שהותר למצורע להכניס בהונותיו לעזרה כך הותר משום קריו. ומבואר בגמרא שלא שמענו כלל זה אלא כשאותו איסור שהתורה התירתו קדם לאיסור האחר (כגון הצרעת שקדמה לקרי), וגם כשחל ההתר בפועל שעה אחת (כגון שלא ראה קרי עד בוקרו של יום השמיני, שכבר הותר להביא קרבן), וכיון שכבר הותר ממש – הותר גם האיסור הנוסף שחל אחרי כן, אבל אם קדם האיסור האחר, או אף אם לא קדם אלא שלא היתה שעה אחת שהיה מותר בפועל – אין התר.

משמע בסוגיא דוגמא נוספת: מי שמת בלא בנים ונפלה אשתו ליבם, ואחר כך נשא היבם את אחותה; ולוא גזרת הכתוב הייתי אומר הואיל והותר איסור אשת אח ליבם, הותר גם איסור אחות אשה. אבל נשא את אחותה קודם שמת אחיו, מעיקרא אין התר לאיסור אחות אשה.

[היו רוב הקהל טמאי מת ואחר כך נעשו זבים – הואיל והותרו בפסח לטומאתם, הותרו לזיבתם. זבחים לב].

א. לדברי התוס' בתירוץ אחד (וכן כתבו הרשב"א והריטב"א), רבא חולק על כלל זה [מלבד בדברים 'דחיים' כלהלן]. ובתירוץ אחר כתבו שרבא סובר כן במצורע שראה קרי ששם טומאה אחת היא, אבל באיסורים שונים, כגון אשת אח ואחות אשה שהם שני שמות – סובר רבא שאין אומרים הואיל והותר הותר. ויש מצדדים שאפילו לעולא אין אומרים 'הואיל' בשני שמות, ורק בעריות הכלולות בעונש אחד נחשבות הן כאיסור משם אחד (ע' תשובות רעק"א הנספחות לדו"ה ד; זכר יצחק ח"ב סו"י יא; אחיעזר ח"א ד, ד; בית זבול ח"א כב, יב-יד).

ב. לסברת אב"י (בזבחים לב), אפילו אם נוקטים 'הואיל' ואשתרי אשתרי, זהו דוקא בדבר שהותר אבל באיסור שנדחה, אין אומרים 'הואיל' לדחות איסור נוסף. ורבא (שם) נקט להפך, שאפילו אם אין אומרים 'הואיל' בהתר, אבל בדברים דחיים, מה לי דחיה אחת מה לי שתי דחיות. יש שכתבו שלהלכה אין נדחה איסור אחר, כגון בטמאי מתים בקרבן ציבור שנעשו זבים (עפ"י קרן אורה פסחים צה: בדעת הרמב"ם), ויש סוברים שנדחה משום 'הואיל' (עפ"י גבורת ארי יומא יד; חז"א זבחים ה, ב).

ג. יש מי שכתב שזה שאמרו בסוגיא סברת 'הואיל' ואשתרי' ביבום – אינו מוסכם, כי יש דעות שאיסור אשת אח נפקע לגמרי וגם אם תבטל הזיקה לא תחזור להאסר, והרי אין כאן סיבת איסור כלל ועיקר, ובכלל כי האי גוונא אין שייך לומר 'כיון שהותר' (עפ"י קובץ הערות א, ת. וע"ש ג, ד, ט, ד ובספר אפיקי ים ח"ב לה).

- ד. בקובץ הערות (יא,ה) חקר האם אומרים 'הואיל ואשתרי' בשני איסורים החלים כאחת שהרי עדיין לא נאסר הדבר מקודם, או שמא אין אומרים הואיל אלא כשהותר שעה מקודם. וצדד לתלות בזה מחלוקת הסוגיות (וע' אפיקי ים ח"ב לה ד"ה והנה; בית זבול ח"א כב, יא טו).
- ה. יש מי שכתב שאין אומרים 'הואיל ואשתרי' אלא לצורך מצוה, אבל לדבר הרשות לא (עפ"י שבט הלוי ח"ח קלו,ח – ופסק דלא כמו שחידש בתשובת חסד לאברהם שאין מאכילים הקל קל לחולה ביוכ"פ שהואיל והותר לו איסור יוהכ"פ הותר לו איסור אחר – שכיון שאפשר להדר בקלות אחר הקל, הרי שאין כאן מצות פיקוח נפש ליקח את החמור, ובאופן זה לא מצינו 'הואיל'. ולכאורה בלאו הכי י"ל שאין אומרים 'הואיל' אלא כשאי אפשר בענין אחר [בדומה לאיסור הראשון שהתירה תורה רק בשאי אפשר], ושמא אף מדאורייתא, כל שאפשר בענין אחר לא הותר).
- ו. דוגמאות נוספות לשימוש בסברת 'הואיל ואשתרי אשתרי' – ע' בחדושי הרש"ש מגילה ג. נשמת אדם קכד. וע' חלקת יואב תניא כ.
- ז. מצינו 'הואיל ואשתרי אשתרי' בענין אחר – שהואיל והתירה תורה מעשה מסוים, ודאי התר גמור הוא ומותר לעשותו שוב; אשת יפת תואר הואיל והתירה תורה ביאה ראשונה, הותרה גם ביאה שניה (עפ"י קדושין כא). וענין זה אמור רק בהתר גמור אך לא בדחיית איסור כגון חייבי לאוין ביבום, לא הותר להם ביאה שניה (עפ"י רשב"א שם ועוד. ואינו דומה ל'הואיל' דידן – שענינו התר באותו מעשה בתוספת איסור, ובזה הסברה הפוכה, שיותר יש לומר 'הואיל' בדחיה מבהתר כדברי רבא בזבחים לב. עפ"י קובץ הערות י. ע"ש. וע' בקהלות יעקב ח"ד כ ובחדושי הגר"ר בנגיס ח"ב נד; אור לציון ובשו"ת בית זבול סו"י כב).

דפים ח – ט

- יב. א. ואשה אל אחתה לא תקח לצרר לגלות ערותה עליה בחייה – כיצד נדרש כל המקרא הזה בסוגייתנו?
ב. ולקחה; ויבמה – כיצד הם נדרשים?
- א. ואשה אל אחתה [לא תקח] – למעט לאחר מיתת אשתו, שמותר באחותה [בין שמתה תחתיו בין שגירשה ומתה או נישאת לאחר ומתה. משנה מט.].
- לצרר – גם צרתה אסורה. לגלות ערותה – של אחת בלבד, ולא של צרתה – הכיצד? עליה – במקום מצות יבום (שנאמר בה יבמה יבא עליה) אסרתי גם את הצרה, שלא במקום מצוה – היא אסורה וצרתה מותרת. [ואין לומר להפך, במקום מצוה צרתה מותרת שלא במקום מצוה שתיהן אסורות – שאם כן אין צריך לומר 'עליה' שממילא הייתי אומר כן].
- בחייה – כל שבחייה אסורה, אף אם נתגרשה אשתו.
- רבי דרש מלצרר כרבי שמעון, לפטור שתי אחיות שנפלו ליבום, מן היבום ומן החליצה – אשה אל אחותה לא יהא לך ליקוחים אפילו באחת מהן בשעה שנעשו צרות זו לזו בויקה.
- ועליה דרש רבי להפנות לגזרה שוה, ללמד על פר העלם דבר של בית דין שאין חייבים אלא על דבר שזדונו כרת. (ונודעה החטאת אשר חטאו עליה).
- ב. ולקחה [לו לאשה] – אמר רבי יוסי בר חנינא (וכן דורשים רבנן דבריייתא): מלמד שמגרשה בגט ומחזירה (שמשלקחה הרי היא כאשתו לכל דבר). ורבי דרש: כל שאין לו ליקוחים באחת מהן – שתיהן אסורות ('ולקחה' משמע שיש אפשרות ליקח שתיים והוא לוקח אחת. ויש מפרשים: מיתור ה"א דורש. ע' בראשונים).
- [ושמגרשה בגט ומחזירה, למד רבי מלאשה].